

בה"י
קונטרס

ג ברות קודש

דברי אלוקים חיים מפ"ק
כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
בשולחן הטהור רעוא דרעוין
וסעודת מלוה מלכה
שב"ק פרשת ויצא
יו"ל בשנת תשע"ו

המאור
שבחורה

יו"ל ע"י
מכון המאור שבתורה
שע"י מוסדות טאלנא
עיה"ק ירושלים תובב"א

מאמר א'

כתיב צפרשתן (לא, לח-מ) 'זה עשרים שנה אנכי עמך וגו' גנוזתי יום וגנוזתי לילה. הייתי ציוס אכלני חורב וקרצ זלילה ותדד שנתי מעיני'. ואמרו צמדרש (צ"ר סת, יח) 'כל עשרים שנה שעמד צביתו של לצן לא שכב, ומה היה אומר רבי יהושע צן לוי אמר ע"ו שיר המעלות שצספר תהלים היה אומר, הדא הוא דכתיב (תהלים קכד, ח) לולי ה' שהיה לנו יאמר נח ישראל, ישראל סבא, ר' שמואל צר נחמן אמר כל ספר תהלים היה אומר' וכו'.

ולכאורה דצרים אלו אינם אלא דצרי תימה, הלוא יעקב אצינו מימיו היה יושב אהלים, אהלי שס ועצר ואצרהם אצינו ע"ה וילחק אצינו ע"ה, ומעולם לא פסקה ישיבה מאצותינו, כך עד י"ג שנים שלמד תורה אלל מלמדו יחד עם עשו הרשע, כך צכל השנים אחרי כן, וכך צי"ד שנה שנעמן צציהמ"ד של עצר, וכמו שמלינו (צ"ר זד, ג) שצעת שפירש ממנו יוסף הלדיק היה יעקב אצינו עסוק ללמוד עמו פרשת עגלה ערופה, וצזה היה עוסק כל ימיו, ומעתה יש לתמוה מהו ששאלו צמדרש 'ומה היה אומר כל אותם עשרים שנים', הלוא מסתמא היה אומר ועוסק צתוב"ק, צנשים וצנזיקין, צמסכת ע"ז שהיה צה לאחע"ה ד' מאות פרקים (ע"ו יד) צעומק עיון התוב"ק, וכמידת תלמיד חכם שצכל מקום שהולך תורתו משתמרת עמו, ומה השאלה 'מה היה אומר'.

ומדצרי המדרש משמע שכל אותן עשרים שנים יקרות מפז, שהיה יעקב אצינו רועה צהם את לאן לצן, לא היה אומר אלא ע"ו מזמורי שיר המעלות, או את כל ספר תהלים, ולמה צאמת לא עמל ועסק צתוב"ק צחיות והתלהצות, כדרכו מאז מעולם, והתוב"ק ארוכה מני ארץ ורחצה מני ים, והיאך נעל את הזמן היקר הלה, ואמר צו תהלים, וצלשון אחינו המתנגדים נקרא מעשה זה, ציעול תורה צאיכות, והוא ציעול תורה צאיכות הגדול ציותר שיכול להיות, שיעקב אצינו צחיר שצאצות, שכל ימיו צעסק התוב"ק, מנעוריו ועד זקנותו, יעסוק צאמירת תהלים כמנהג פשוטי עם, שלא הסכימו מעולם צלימוד התוב"ק, אצל הלומדים הוגי התורה ועוסקי שעשועי רעיוניה, הלוא מלאנו ראינו דצרי ימי עם צני ישראל, שהיו הת"ח וגדולי ישראל עוסקים צתוב"ק צעומק העיון, צכל עת מצוא, וצכל שנות גלותם ושעצודם לא פסקה התורה מהם, וצמה נשתנה יעקב אצינו ע"ה צאותם הימים, מכל לומדי התוב"ק לדורותיהם.

ע"מ ליישב את התימה הזאת, נקדים מאמר יקר שאמר הרב"ק האמרי אמת מגור זיע"א (הוצא צליקוטי יהודה צפרשתן), לצאר דצרי רש"י, צהא דכתיב (כת, עז) 'זייקן יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' צמקום הזה ואנכי לא ידעתי'. וכתב רש"י 'ואנכי לא ידעתי - שאם ידעתי לא ישנתי צמקום קדוש כזה'. והקשה האמרי אמת, הנה צמדרש רצה (צ"ר סע, ז) אמרו 'זיקן יעקב משנתו רבי יוחנן אמר ממשנתו'. היינו דחליצא דרבי יוחנן יעקב אצינו ע"ה עסק צתוב"ק כל אותו הלילה,

בה"י דברות סעודה שלישית ויצא תשע"א קודש ב

לצוא לתכלית השלימות בעבודתו יתצרך שמו להשיג חלקותו יתצרך שמו, הוא על ידי התורה והתפלה. ולא יוכל להיות אחד צלח שני, כי לא עם הארץ חסיד (אבות 3, ה). וגם צתורה לחוד לא ישלים נפשו, כמאמר חכמינו ז"ל (יצמות קט) כל האומר אין לו אלא תורה אפילו אין לו תורה, כי צודאי על ידי עסק התורה לשמה יכול לצוא לקדושה גדולה כשלומד לשמה ומדצק עלמו צנפשו רוחו וגשמתו צאותיות התורה. אמנס אף על פי כן לא יוכל לצא לעיקר היראה והאהבה והבשתוקקות לעבודתו יתצרך שמו ולהשיג חלקותו רק על ידי התפלה צמסירות נפש וצבתלהצות, כידוע מכל ספרי הקדושים. והנה ידוע מאמר חכמינו ז"ל (צרכות כו) ויפגע צמקום שתיקן תפלת ערצית, הנה לא ידע עד עתה סוד התפלה איך היא גדולה. ומלינו (מגילה יז) שנטמן יעקב צצית מדרשו של שם ועבר ולמד תורה, נמלא ידע סוד התורה. אמנס לא צא להתגלות חלקותו יתצרך שמו עד עתה שנתגלה עליו אחר שעמד על סוד התפלה.

וזכ פירוש המדרש 'זיקן יעקב משנתו ממשנתו' ראה לומר, מתורתו. שנתעורר על ידי התפלה הזאת, והצין שלא צא לתכלית ההשגה על ידי התורה לחוד. ואמר, 'אכן יש ה' צמקום הזה' ראה לומר, על ידי התפלה הזאת יוכל להצין יותר התגלות חלקות ממה שהשיג עד עתה על ידי התורה לחוד, 'ואנכי לא ידעתי' סוד זה, 'אין זה כי אם 'צית' חלקים' ראה לומר, כי על ידי התפלה צבתעוררות והתלהצות יכול האדם לצא ליראת הרוממות, אשר יקרא צלשון חכמינו ז"ל 'צית', כמאמר חכמינו ז"ל (שבת לא:) חצל על דלית ליה דרתא כו'. 'וזכ שער השמים', כי התפלה

ותוך כדי לימודו נגלה לו מחזה הסולם המולצ ארלה, ואחר מכן הקיץ ממשנתו, מעתה תיקשי מאד מהו שאמר 'ואנכי לא ידעתי', צשלמח לדרך הפשע שהקיץ משנתו, שנס וישן שם, מוצן שאמר ואנכי לא ידעתי, שאם ידע לא היה ישן, חצל לדרך הדרש שהקיץ ממשנתו, מהו לא ידעתי, וכי אם היה יודע לא היה עוסק צתוכ"ק, וכי יש לך דבר שהוא משוצח ומעולה יותר מלימוד התוכ"ק, והשיצ הרה"ק האמרי אמת זיע"א צתיצות ספורות כדרכו צקודש, ואמר שמוכח מכאן שישנה עבודה גצובה יותר מלימוד התוכ"ק.

והנה דצרים הללו לריכים תלמוד, וכי יש לך דבר מעולה ומשוצח יותר מלימוד התוכ"ק, והלוא תנן (פאה ה, ה) 'תלמוד תורה כנגד כולם'. אמנס צאמת צדצרים הללו נעמן אחד מיסודות תורת החסידות, שיסד וחזר והתקין חל"ז אור צצעת הימים רצינו הצעש"ע הק' זיע"א, שעמל להחזיר עטרה ליושנה, שענין לימוד התוכ"ק הוא האופן שעל ידו יכולים להתדצק ולהתקשר לצורח כל עולמים, ועיקר העיקרים היא הדצקות צו ית"ש צכל דרכיך דעבו, ונפרשה שיעב זו כשמלה צכל הספה"ק מתלמידי הצעש"ע הק' זיע"א, וצמסורה מדור לדור ממעתיקי השמועה.

והא לך לשון הרה"ק המאור ושמש זיע"א צפרשתן, 'ויחלוס והנה וגו' וייקן יעקב משנתו ויאמר אכן יש ה' צמקום הזה ואנכי לא ידעתי וגו' אין זה כי אם צית חלקים וזה שער השמים. איתח צמדרש וייקן יעקב ממשנתו והוא תמוה. ונראה לצאר, דהנה ידוע שעיקר עבודת האדם

אלוקים' חבל 'זזה שער השמים' אותם השנים שקדמו לצואו למקום הזה, זהויותו נטמן בצית מדרשם של 'שם ועצר' היו ה'תרע"א לדרתא' היו צחינת 'שער השמים'. נמלא כוונת הכתוב שכאשר הרגיש והשיג יעקב חצינו ע"ה את הדרגות העליונות ציראח עילאה, דייקא במקום הנורא הכול, אמר אין זה כי אם צית אלוקים, שהוא עיקר תכלית המכוון, וכאן הוא צחינת הדרתא, 'זה צית אלוקים'. זה הוא הצית, ואילו כל אותם י"ד שנים שנטמן בצית עבר, ועסק בלימוד התורה"ק, 'זזה שער השמים', הוא השער דרכו אפשר ליכנס ולצוא אל עיקר העיקרים, אל הדרתא, צחינת היראה.

וצחמת ענין זה היה עיקר עצודת אח"י
בצע"ע הק' זיע"א, שצחותן השנים הורם מאד קרן התורה"ק, ולומדי התורה נתרוממו עד מאד, אמנם היו זהם שצחינת יראת ה' נתמעטה ונידלדלה אללם, והיו מצני התורה שעשו את התורה תכלית בפני עצמה, עד צחינת אמרם 'כל האומר אין לי אלא תורה', והיא היתה עיקר מטרתם ותכליתם, בלא הנקודה הפנימית של דצקות בצורה כל עולמים, ולא הגיה אור התורה"ק על כל מעשיהם, עד צחינת בכל דרכיך דעבו, אלא עסקו בתורה"ק כלימוד חכמה אלוקית גרידא, ונתגאו מאד על פשוטי העם, וצגין כך פשוטי העם נתרחקו ונתמעטו צעיני עצמם עד שכמעט נכזבה תוחלתם, ואז קם רצינו בצע"ע הק', שנשלח משמים ע"מ לחזור ולהתקין ולהעמיד את הדת על תילה, וכלשון הרה"ק מוויטעצסק זיע"א צספרו הקדוש פרי הארץ (מכתב יט) 'היו היה דצר השם ציד הצעל שם ויגזור אומר ויקם, אחד היה ומתקדמונים

היה עיקר שער השמים - לצוא להשגת חלקות ויראת שמים, אולר הטוב את השמים, כי יראת ה' היא אולרו, ודו"ק היעצ כי נכון הוא'. עכדה"ק.

וציחור דצרו הקדושים, שאחר שנטמן יעקב חצינו ע"ה, י"ד שנים תמימות בצית שם ועבר, ועסק בתורה"ק בהתמדה ויגיעה, עדיין לא השיג דרגות נשגבות בצחינת יראה עילאה, עד שצא אל המקום הזה, אל צחינת תפילה, צחינת יראה ודצקות בהשי"ת, ואז השיג והצין שאין זה כי אם צית אלוקים, שצחינת עצודת התפילה והדצקות צו ית"ש, היא עיקר העצודה ותכלית המכוון, וצחינת לימוד התורה"ק היא צחינת השער שדרכו נכנסים אל הצית, צחינת היראה והדצקות צו ית"ש, וע"ד אמרם בגמרא (שבת לה): 'מכריז רצי ינאי חבל על דלית ליה דרתא ותרע"א לדרתא עביד'. ופירש"י (יומא עב) 'שבתורה אינה אלא שער ליכנס בה ליראת שמים'.

וצחנוכת הצית של הישיבה הקדושה, ישיבת חכמי לוצלין, ציום כ"ח סיון תר"ץ, אמר הרה"ק האמרי אמת זיע"א מימרא זו צשינוי מעט (וע"ע צס' כתר שם עוצ ח"צ ה. שהצוא כע"י צשם בצע"ע הק'), ופתח ואמר **שהצעל שם עוצ הקדוש פירש את הפסוק אין זה כי אם צית אלוקים וזה שער השמים**, מה כוונת הפסוק צמלים אין 'זה', אלא דאיתא צמסכת שצת ש'יראה' נקראת 'דרתא', ותורה נקראת 'תרע"א לדרתא', כשיעקב חצינו הסתכל ציראה השוררת צאותו מקום, אמר 'מה נורא המקום הזה אין זה כי אם צית אלוקים' כאן מפני ש'נורא המקום' הוא ה'דרתא' צית

ית"ש אלא בצחינת ענוה ושפלות גמורה, שאין אני והוא יכולין לדור כאחד, ודו"ק.

וצזה יתיישבו דברי הרה"ק האמרי אמת זיע"א, שאמר שמוכה מדברי הכתובים שיסנה עצודה גצובה ונעלה מלימוד התורה"ק, שאף שהתורה"ק היא הדרך היחידה ואין צלחה לצוא ולהתקרב אליו ית"ש, ואין עם הארץ חסיד, מכל מקום ענין התורה"ק הוא צחינת התרעה לדרתא, שער השמים, ועיקר העצודה היא צחינת היראה, וע"כ אמר יעקב אבינו ע"ה צעת שהקין ממשנתו, מלימוד התורה הקדושה שעסק באותו הלילה בהתלהבות וחיות, ואנכי לא ידעתי, שאם ידעתי לא למדתי, היינו שלא היה עוסק בתורה"ק, אלא היה עוסק בעניני הדרגה העליונה של יראה עילאה, צחינת יראת ה' והדצקות בו ית"ש.

וציאר עומק הענין שצאתו הלילה, שהיה הלילה האחרון קודם שצא יעקב אבינו ע"ה אל בית לבן, מקום שורש הקליפה והעומאה, והולך לבוליא משם את ד' הנשמות הקדושות של האמהות הקדושות, רחל ולאה צלכה וזלפה, ולהקים שם את כרם בית ישראל, י"צ שצעי י-ה, י"צ גבולי אלכסון, היה נלך לכוח התפילה ביותר, שהיה עת ההכנה דרצה לקומם ולהקים את כל צנין בית ישראל, בכל הדורות בכל הנפשות ובכל המלצים והנסיונות הקשים, ועצודה זו היתה העצודה הקשה שצמקדש, יותר מכל העצודות כולם, וכאשר אמר הכתוב (בדע"ב, י) 'ויצרח יעקב שדה ארם ויעצוד ישראל באשה וצאשה שמר'. ואשר על כן נלך צאתה הלילה

לא קם כמוהו ואחריו על עפר מי יקום'. והוא הגבר הוקם עול להעמיד צחינת יראת השמים על תילה, לחזור ולהזכיר ולעורר ולחזק צחינת יראת השמים, להזכיר על מה שאמרו חז"ל (יומא ע"ג) 'אוי להם לשונאיהם של תלמידי חכמים שעוסקין בתורה ואין בהן יראת שמים'. הפליגו צחומר הענין ואמרו 'אוי להם', להפליג צחומר ענינם ועוונם החמור, וכאשר אמרו צשצת (ה) 'משל לאדם שאמר לשלוחו העלה לי כור חיטין לעלייה, הלך והעלה לו, אמר לו עירצת לי בהן קצ חומטון, אמר לו לאו, אמר לו מוטב אם לא העליית'ה'. שאין חפץ בתורה אשר כזו שאין מעורר בה קצ חומטון, צחינת יראת שמים ודצקות בהצורה ית"ש, וכאשר הושפעו רבים ונתלכעו באור החסידות, חזרו הת"ח לערב קצ חומטון בכל מעשיהם, ושז לא נתגאו על פשוטי העם, שחזרו ונתקרבו ונתעלו לפי כוחם כידוע.

ושמח יש להוסיף צזה עוד רמז, שאמר הכתוב 'אין זה כי אם בית אלוקים וזה שער השמים', שעל צחינת בית אלוקים, צחינת היראה, אמר הכתוב 'אין זה'. ועל צחינת שער השמים, צחינת לימוד התורה"ק אמר הכתוב 'זה'. ויש לומר שרמז צזה שצחינת התורה"ק, לימוד התורה"ק בחיות והתלהבות, הנה מלינו שמותר לאדם להתחיל לימודו באופן של שלא לשמה, ע"מ שיקראוני רבי וכיוצ"ז, אך פעמים שהוא נשאר צזה, ועושה תורתו קרדוס לחפור בה להתכבד ולהתגאות בתורתו, והיא צחינת 'זה שער השמים', שמצקש שהכל יחוו ויראו צאלצב עליו, וזה שער השמים, כזה ראה וקדש, אמנם צחינת יראת שמים היא 'אין זה', צחינת ענוה ושפלות, שאי אפשר לזכות ליראת שמים ודצקות בהצורה

בה"י דברות סעודה שלישית ויצא תשע"א קודש ה

וצאמת שענין זה מלינו לאו דווקא במקלות החסידים, וכנודע ומקובל בצית זריסק שצימי הדין זראש השנה ויוס כיפור, היה הרצ מזריסק הגאון הרי"ז הלוי סולוצייניק ז"ל, עוסק בכל רגע פנוי צאמירת תהלים, וכנראה שהיה צזה מנהג אצותיו צידו, וכאשר אחד מצני הצית ציקש לדצר עמו צלימוד צאיזה קושיא חמורה צרמצ"ס, דחבו ואמר שעתה הוא זמן לאמירת תהילים, ואף שתלמוד תורה כנגד כולם, מכל מקום צימי הדין והרחמים לריך עצודה גצובה ומעולה מזו, ויש לומר שיעקצ אצינו צכל ימי שהותו אלל לצן הארמי, היה צחינת יוס הדין גציה, ועסק צכל רגע ורגע צאמירת תהלים, וכן ענין יוס החופה שמלינו צו שהוא כיוס כיפורים, לפי שצעת שמקימים צית צישראל, יש לכוננו וליסדו על צחינת היראה השלימה צחינת התפילה ואמירת תהילים צדצקות והשתפכות הלצ, וכאשר נזכה כולנו כאחד להצין ולהשכיל צענין זה, צפרט אותס העסוקים צהקמת צתי צישראל, שמציאים נשמות קדושות לזה העולם, לעמול צעצודת התפילה, צעצודת היראה הפנימית, נזכה לקומס את צית צישראל, ולהחיש ציאת משיח לדקנו וחקמת צית מקדשנו ותפארתנו, צצ"א.

מאמר ב'

שמעתי מעשה שהרה"ק הצית צישראל זיע"א נזדמן פעס צדרך הילוכו אלל ישיצה אחת, וקול התורה היה נשמע צרחו צהעיר צקול רעש גדול מחלונות צית המדרש, ועמד שס אחד מגדולי חסידי ירושלים והאזין לקול התורה הגדול, ואמר

לצחינת התפילה צדייקא, יתר על צחינת לימוד התורה"ק.

וצזה יתייש צ מאמר חז"ל צמדרש, 'מה היה אומר ע"ו שיר המעלות', היינו אע"פ שצוודאי היה יעקצ אצינו ע"ה מארי גמרא משנה תלמוד, סיני ועוקר הרים, צכל מקצועות התורה, מכל מקום הצינו חכמי המדרש שצאותן שנים קשות שהיה דר אלל לצן הארמי שורש ותוקף הקליפה, הולרך יעקצ אצינו לעצודה גצובה ומעולה מעצודת התורה"ק, וע"כ חידשו שצימים הללו שעסק צהקמת כרס צית צישראל, היה שופך דמעות כמים צאמירת מזמורי התהילים, 'לולי ה' שהיה לנו יחמר נח צישראל – צישראל סצא'. וזה עומק הענין שאמרו לולי ה' שהיה לנו, שמידת יראת ה' עצודת התפילה צחינת יחמר נח צישראל צישראל סצא, היא שעמדה ועומדת לאצותינו ולו צכל הדורות.

וענין זה נלרך כל אחד ואחד מישראל לידע, על גודל מעשיו, וצפרט העוסקים צהקמת צתי צישראל, כמו החתן שאנו יושצים עתה עמו צסעודת שצע צרכות, שמקים צית נאמן צישראל, וצעת הקמת הצית לריך לשפוך דמעות כמים, להקים הצית ע"י תפילות רצות, צחינת יראת שמים, שיהיה צחינת איש ואשה זכו שכינה ציניהם, לצנות צית משכן להשראת שכינתו, שיהיה קורות ציתו של אדם מעידים צו לטוב, על הנהגתו צקדושה וטהרה וציראה פנימית אמיתית, ולצלר ולחזק חומות ציתו כנגד כל השפעות רשות הרצים וכל כוחות הרע.

בה"י דברות סעודה שלישית ויצא תשע"א קודש ו

הקדושה, והוסיף גם בעבודה ויראה, עד שעלה ונתעלה בצ' הצחינות.

ובלימוד מזה ששע"פ שטיקר העבודה היא עבודה היראה, וענין התורה אינה רק בצחינות תרעה לדתא, מכל מקום אם לא יעסוק אדם וישקיע כל כוחו ועמלו בתורה הקדושה, ציגיעה ועמל צחיות והתלהבות, הנה לא ישיג מאומה ציראת שמים עבודה, ורק ע"י כוח התורה יכול אדם לעמוד על צוריו, ולמלא סייעתא דשמיא בצ' הצחינות גם יחד, שירא שמים יולא ידי שניהם.

לו הרצי הצית ישראל בתמיכה למה אינו נכנס ללמוד עמם, ותמה אותו החסיד ושאל בפליאה 'ללמוד עמם זייערע תורה?', הלין זו הרצי הצית ישראל ואמר לו בחריפות כדרכו בקודש, שראש דבר ילמד עמם תורה צחיות והתלהבות, ואחר מכן ידאג לכל עניני היראה והעבודה, ותחילת כל דבר לריך שתהיה תורה, ואח"כ לעמול שתהיה התורה צאופן הראוי כדבעי, ואמר לי אותו חסיד שאכן שמע בקול הרצי הצית ישראל, ונכנס לאותו בית המדרש וקצע שם חצרותא עם אחד מן הלומדים, ואמר לי שהוא בכל יום ויום מודה להשי"ת ששלח אליו את הרצי הצית ישראל ללוותו על כך, שמני אז נקשרה נפשו בתורה

מאמר א'

תנדבא"ר פרק ל אות ג:

יהוואיל וגלו ישראל היה בדעתו של הקב"ה שלא להחזיר עוד את ישראל למקומם, עד שעמדה רחל בתפלה לפני הקב"ה ואמרה לפניו, רבש"ע הזכר לי שלא הקפדתי על צרה שלי, ולא עוד אלא שעבד בי בעלי שבע שנים ובשעת כניסתי לחופה החליפו את לאה אחותי ולא דברתי עם יעקב כלום כדי שלא יכיר בין קולי לקול אחותי, והלא הדברים ק"ו ומה אני שאני בשר ודם לא הקפדתי על צרה ואתה הוא מלך רחום וחנון היאך אתה תקפיד על ע"ז שאין בה ממש וכו', מיד נתגלגלו רחמיו של הקב"ה ונשבע לה לרחל להחזיר את בניה למקומם שנאמר (ירמיה לא, יד-טו) קול ברמה נשמע וגו' רחל מבכה על בניה מאנה להנחם על בניה כי איננו כה אמר ה' מנעי קולך מבכי ועיניך מדמעה כי יש שכר לפעולתך נאם ה' ושבו מארץ אויב ויש תקוה לאחריתך נאם ה' ושבו בנים לגבולם אל תקרי רחל מבכה על בניה אלא רוח א-ל מבכה על בניה.

ויש לעיין בדברי אליהו הנביא זל"ט שאמר 'ולא דברתי עם יעקב כלום כדי שלא יכיר בין קולי לקול אחותי'. הלוא יעקב אבינו ע"ה עבד שבע שנים בצאן לבן עבור רחל, ובסוף אותן שבע שנים החליף לבן הארמי את רחל בלאה, והחלפה זו היתה רק אחר סעודת החתונה, ממש קודם כניסת יעקב אבינו לביתו, כאשר אמר הכתוב (בראשית כט, כב-כג) 'ויאסוף לבן את כל אנשי המקום ויעש משתה. ויהי בערב ויקח את לאה בתו ויבא אותה אליו'. וא"כ על איזה זמן אמרה רחל אמנו 'ולא דברתי עם יעקב כלום כדי שלא יכיר בין קולי לקול אחותי', הלוא לא היה לה שהות כלל לדבר עם יעקב אבינו כלל, ובאמת במדרשים אחרים (איכ"ר פתיחתא כד, ועי' תו"ש בפרשתן אות עד) אמרו שנחבאה רחל אמנו והשיבה לשאלות ששאל יעקב אבינו ע"ה את לאה, כדי שלא יכיר בקולה, אך דברי אליהו הנביא ברור מללו שלא דברה עמו מאומה, ודבריו תמוהים (וע"ע בזה בפירוש הריב"א פסוק כה).

ואולי יש לומר בכוננת אליהו הנביא זל"ט, שרחל חששה שאביה הרמאי יבקש להחליפה ברחל, וע"כ כל אותן שבע השנים קודם לנישואין נזהרה שלא לדבר עם יעקב אבינו כדי שלא יכיר את קולה, ומע"ז כתב בפירושו רבינו יוסף בכור שור (פסוק כה) ובפירושו ר"י מוינא (הובא בתו"ש שם). אך אין ביאור זה עולה יפה עם דרשת חז"ל בגמרא (מגילה יג:) שמסר יעקב אבינו ע"ה לרחל סימנים, הרי שדיבר עמה, וגם מדברי הכתובים עולה שבעת שפגש בה על הבאר דיבר עמה, סוף דבר דברי אליהו הנביא אלו עדיין צריכים ביאור.

ומ"מ אנו למדים מדברי אליהו הנביא זל"ט לימוד גדול העולה מפרשתן, ונוגע לכל אחד

מקובל בעולם משמיה דמרנא ורבנא החתם סופר זצ"ל (עי' דרשות הת"ס סוכות נב. בהערה מכת"ק החת"ס) שהעוסק בסדרי לימודו הרגיל, ונתקל בענין מפרשת השבוע, הרי זה סימן שלימודו מקובל כלפי מעלה, ותורתו היא בגדר תורה לשמה, ואם ביחידים העושים את התורה כך היא, על אחת כמה וכמה מרובים העושים את התורה, והנה אנו זוכים לקבוע סדר הלימוד במוצאי שב"ק בתנא דבי אליהו, כמנהג ישראל תורה, וזכינו תוך כדי סדר הלימוד הקבוע הזה לעסוק בענין פרשתן, פרשת ויצא, הרי זה בוודאי סימן ואות משמים שסדר הלימוד שלנו מקובל ומרוצה ומעלה ריח ניחוח כלפי שמיא ב"ה.

בה"י דברות מלוה מלכה ויצא תשס"ד קודש ה

הדיבורים, ודבר זה נאמר אפילו על מרים הנביאה, ועם כל זה רחל אמנו ע"ה שתקה ולא גילתה מאומה, ולא די בזה אלא אפילו לא השמיעה את קולה כדי שלא יכיר יעקב אבינו ע"ה את קולה, ותתבוזה לאה אחותה, ובאמת שהוא הנסיון הקשה שבעולם, שתעצור אשה עצמה מלדבר ולומר דברים של טעם ובינה יתירה, ועל כן היתה יכולה רחל אמנו ע"ה לבוא בטענה ולדרוש בזרוע 'והלא הדברים ק"ו, ומה אני שאני בשר ודם לא הקפדתי על צרה, ואתה הוא מלך רחום וחנון היאך אתה תקפיד על ע"ז שאין בה ממש'. ויש לומר דמשום כן זכתה באמת רחל אמנו ע"ה, לתשובת בורא כל עולמים שאמר לה (ירמיה לא, טו-טז) 'מנעי קולך מבכי וגו', כי יש שכר לפעולתך נאם ה' וגו', ושבו בנים לגבולם'. שבזכות שעצרה עצמה ולא השמיעה קולה במקום שהיה ראוי להשמיע קולה, בזכות זו תזכה לבחינת 'מנעי קולך מבכי'. ודו"ק.

והלימוד היוצא מזה נוקב ויורד עד עמקי שיתי חדרי הנפש, להבין ולהשכיל על גודל חומרת דיבור הפה, שבתובה אחת יכולים להחריב את כל העולם רח"ל, ואילו היתה רחל אומרת תיבה אחת, או אפילו קול פשוט בעלמא, היה יעקב אבינו ע"ה משיג שאין זו רחל, ולא היה נשלם קומת עם בני ישראל, וח"ו לא היתה תקומה לשונאיהן של ישראל, שלא היה הקב"ה נשבע לרחל אמנו ע"ה ושבו בנים לגבולם, ורק משום שעצרה רחל אמנו ע"ה את עצמה מדיבורים, ומהשמעת קול בעלמא, והיה לה פתחון פה למעון דברים כלפי מעלה, יזכו בני בניה לגאולה השלימה, וכלשון אליהו הנביא זל"ט הנ"ל 'הואיל וגלו ישראל היה בדעתו של הקב"ה שלא להחזיר עוד את ישראל למקומם עד שעמדה רחל בתפלה לפני הקב"ה'.

והנה חז"ל אמרו (חולין פט.) 'אמר רבי יצחק מאי דכתיב (תהלים נה, ב) האמנם אלם צדק תדברון

ואחד מאתנו, רחל אמנו ע"ה בבואה לעורר רחמים בעד בניה יקיריה עם בני ישראל, מנתה אחד לאחד את כל הנסיונות הקשים שעברו עליה בימי חייה, הוא שאמרה 'הזכר לי שלא הקפדתי על צרה שלי, ולא עוד אלא שעבד בי בעלי שבע שנים, ובשעת כניסתי לחופה החליפו את לאה אחותי ולא דברתי עם יעקב כלום כדי שלא יכיר בין קולי לקול אחותי'. היינו שנוסף על הנסיון הקשה שהכניסה צרתה לביתה, משום שאביה הרשע הכניס את אחותה תחתיה, והיתה יכולה עכ"פ לרמוז ליעקב אבינו בהשמעת קולה שאין זו אשתו, מכל מקום נמנעה מכך, בכדי שלא לבייש את לאה אחותה, ולא דברה מאומה בכדי שלא יכיר את קולה, והוא נסיון קשה עד מאד, שרחל אמנו ע"ה עצרה עצמה בכוח גדול, ונמנעה מלהשמיע קולה בכדי שלא תתבוזה אחותה, אע"פ שהיתה צרתה ובאה במקומה.

וביותר תגדל מעלתה ושבחה של רחל אמנו ע"ה, עם ההתבוננות במאמר חז"ל (קידושין מט.) 'עשרה קבים שיחה ירדו לעולם, תשעה נטלו נשים ואחד כל העולם כולו'. ועוד איתא במדרש (דבר"ר תצ"ו) 'ר' לוי אמר ארבע מדות בנשים, ואלו הן גרגרניות ופטטות וכו' פטטות מנין דכתיב (במדבר יב, א) ותדבר מרים. אמר רבי יהושע דסיכנין כשבא הקדוש ברוך הוא לבראות את חוה מן אדם היה מתבונן מהיכן לבראות אותה שנאמר (בראשית ב, כב) ויבן ה' אלקים את הצלע וגו', אמר הקדוש ברוך הוא לא אברא אותה מן הפה שלא תהא דברנית וכו', וכל מה שנתכוין הקדוש ברוך הוא שלא יהא בה כולהון הן בכשרות שבהן, אמר הקדוש ברוך הוא לא אברא אותה מן הפה שלא תהא דברנית, ומרים הצדקת כתיב בה ותדבר מרים'.

נמצינו למדים שטבע האשה לדבר יותר מן האיש, וזה כל ענינה וחיותה של האשה מן

בה"י דברות מלוה מלכה ויצא תשס"ד קודש ט

ולהעלות את השיחה במלה שלנו, שלא תהא סתם דברים בטלים ומבוטלים, הבל ורעות רוח.

ואזכיר בכאן מאמר יקר וחריף, שדרש ואמר הרה"ק הפני מנחם זיע"א, בביאור דברי הירושלמי (ברכות פ"א ה"ב) 'רבי שמעון בן יוחי אמר אילו הוינא קאים על טורא דסיני בשעתא דאיתיהיבת תורה לישראל, הוינא מתבעי קומי רחמנא דיתברי לבר נשא תרין פומין, חד דהוה לעי באוריתא וחד דעביד ליה כל צורכיה, חזר ומר ומה אין חד הוא לית עלמא יכיל קאים ביה מן דילטוריא דיליה, אילו הוו תרין על אחת כמה וכמה'. ותמה הפני מנחם זיע"א, למה חזר בו רשב"י ממה שביקש שיהיה לאדם ב' פיות, האחד לדבר דברי תורה ותפילה, ואחד לדבר דברי חול ושאר צרכים, וכל זה משום שחשש מתוספת הדילטוריא שתבוא מן הפה הנוסף, הן היה יכול לבקש שבעת שהפה האחד של דיבורי התורה והתפילה יהיה פתוח, יהיה הפה השני של דברי החול מסוגר, וכשם שבדרך הטבע הקנה והושט אינם פתוחים בחדא מחתא, וכשזה סגור זה פתוח, ואינם יכולים לשמש כאחד, כן היה צריך לבקש שיהיו ב' הפיות הללו, באופן שכשהאחד פתוח השני סגור, ואז לא תתרבה דילטוריא ולשון הרע מדיבורי חול.

והשיב ע"ז במאמר חריף, שאכן כוונת רשב"י היתה באופן זה דייקא, שביקש שייברא האדם בב' פיות, פה קדוש מדבר דברי קדושה תורה ותפילה, ופה אחד לדבר דברי חול, ובשעה שזה פתוח זה סגור, ואינם יכולים לשמש כאחת, אולם אחר מכן חזר בו, משום שאמר שאם פה קדוש אשר מדבר גם דברי תורה תפילה ומצוות, אפ"ה אין העולם יכול לעמוד נגד דברי החול לשה"ר ודילטורין שיוצאים מאותו הפה, אע"פ שנאמרו בפה הזה גם דיבורי תורה ותפילה, מ"מ אין בכוח

מישרים תשפטו בני אדם, מה אומנותו של אדם בעולם הזה ישים עצמו כאלם. שעיקר עבודת אדם בזה העולם לעמול ולהתייגע לנצור לשונו ושפתיו, ולא מדיבורים אסורים, לשון הרע רכילות מחלוקת וניבול פה רח"ל, אלא מדיבורים בטלים, דיבורים שאין בהם תועלת, דברי הבל ורעות רוח, ואיתא (חולין שם) 'אמר רבי אילעא אין העולם מתקיים אלא בשביל מי שבולם את עצמו בשעת מריבה שנאמר (איוב כו, ז) תולה ארץ על בלימה'. ובולם עצמו בשעת מריבה היינו גם מי שעושה מריבה עם יצרו, ובולם עצמו כנגד טבעו ויצרו המפתה אותו לדבר ולהרבות להג ושיחה, בדברים המותרים, בדברי בטלה ושטות, שאין בהם איסור עצמי.

וענין זה צריך חיזוק גדול בדורנו אנו, ובפרט אנו האנשים, אשר חזרנו ונטלנו את התשעה קבים שיחה מן הנשים, ודרך צחות יש לומר שאנו עוברים בזה על איסור לא ילבש, שאנו מרבים לשוח וללהג בדברי הבל ורעות רוח, והדברים ידועים שנפרץ הענין הזה מאד, ופעמים רבות שהיכלי התורה, בישיבות הקדושות ובכוללים, יכולים צורבים לומדי תורה, לבטל מתורתם לדברים בטלים ומבוטלים, לא שרירים ולא קיימים, ונזדמן לי הרבה להטות אוזן לדברי שיחה ושיגם של אנרכים ובחורים, שפעמים שהם עוסקים בדברים בטלים, ומרבים בבחינת 'מיעוט שיחה' שהתורה נקנית בה, עד שהמיעוט בטל ברוב, וע"פ רוב, הדברים הללו הם דברי שטות והבל, בלא השכלה ואין בהם טעם וריח כלל, ובדורות הקודמים היו רגילים לומר על משקל דברי הגמרא (קידושין ל:) אמר הקב"ה לישראל בני בראתי יצר הרע ובראתי לו תורה תבלין'. דקדקו לומר 'בראתי לו תורה תבלין', היינו שגם היצה"ר עצמו של לומדי תורה, מעולה יותר, ואין דומה דברי בטלה של אנשים המוניים, לדברי בטלה של עוסקי תורה, ועכ"פ לרומם

בה"י דברות מלוה מלכה ויצא תשס"ד קודש י

מאמר ב'

אִתָּא במדרש בפרשתן (בר"ר עה, יב) 'לולי אלקי אבי אלקי אברהם ופחד יצחק היה לי כי עתה ריקם שלחתי את עניי ואת יגיע כפי ראה אלקים ויוכה אמש (בראשית לא, מב), רבי ירמיה אמר חביבה היא המלאכה מזכות אבות, שזכות אבות הצילה ממון, ומלאכה הצילה נפשות, זכות אבות הצילה ממון שנאמר לולי אלקי אבי וגו', ומלאכה הצילה נפשות את עניי ואת יגיע כפי ראה אלקים ויוכה אמש'.

וְדַרְךְ צְהוּת יֵשׁ לְבָאָר עִפְזִי מאמר הגמרא (ב"ב כג:) 'ועל דא אפקוהו לרבי ירמיה מבי מדרשא, דקדקו לומר שדייקא על ענין זה הוציאוהו מבי מדרשא, ועל דא אפקוהו, לפי שבימינו אנו היו מוציאים לרבי ירמיה מבי מדרשא על מה שאמר כאן במדרש, שגדולה המלאכה מזכות אבות, אמנם בימי חכמי הגמרא לא מצאו להוציאו ע"ז מבי מדרשא, אלא רק על שאלתו התם גבי מדדה רגלו אחת בתוך התחום ורגלו אחת חוץ לתחום, ודו"ק.

וּבְאֵמַת יסוד זה של מעלת המלאכה, נרמז בענין נוסף בפרשתן, במה דכתיב (לא, לח-מ) 'זה עשרים שנה אנכי עמך וגו' גנובתי יום וגנובתי לילה. הייתי ביום אכלני חורב וקרח בלילה ותדד שנתי מעיני'. ואמרו במדרש (בר"ר סח יא) 'כל עשרים שנה שעמד בביתו של לבן לא שכב, ומה היה אומר רבי יהושע בן לוי אמר מ"ו שיר

הקדושה הזו לרחות ולבטל את הדילטוריא, עאכ"ו שאם היה פה מיוחד רק לעניני חול, פה שאינו מטוהר ומנוקה ע"י דיבורי קודש, וודאי שלא היה העולם יכול להתקיים משום הבל פיו. ודפח"ח.

וְעֵינַי זה נצרך להתחזק בו עד מאד, בזהירות בשמירת הפה בקדושה וטהרה, לזכור ולעורר על דברי האוה"ח הק' (במדבר כו, כג) 'לפוח משפחת הפוני, פירוש פוח הוא לשון פה וכו', ואמרו משפחת הפוני פירוש שצריך לפנותו ממותרות המורגשות גם מהשחוק ומדברים בטלים כי הם מונעים קיום התורה באדם, ומצאתי לחסידי ישראל שכתבו (אלשיך הק' שמות כה, לא) כי פה של לומדי תורה דינו ככלי שרת אשר ישרתו במ בקודש, כי אין קדושה כקדושת התורה ולזה אסור לדבר בו אפילו דברי חול הגם שאין בהם דברים האסורים'. ליהרר ולהשמר שלא לדבר דברים בטלים ומובטלים בכלי שרת שיש לנו, פה קדוש המדבר דברי תורה ותפילה, ולזכור שבתובה אחת ובקול בעלמא יכולים להרום עולמות, ומידה טובה מרובה שיכולים לקרב הגאולה ולבנות בנין בית ישראל, ועתה שאנו זוכים להסב בסעודת שבע ברכות של חתן בישראל, המקום בית חדש, יכולים להשתתף עמו בשמחת הקמת הבית, ולזכור מאמר הכתוב (דברים כב, ה) 'כי תבנה בית חדש ועשית מעקה לגגך'. להקים מעקה וגדר על כל דברי החול, דיבורי החול, שיהיו בגדר ומידה, בגבול ותחום, וע"י התקדשות והטהרות כוח הפה והדיבור, בפרט בימים הקדושים הממשמשים ובאים עלינו, יומין דחנוכה, ימי הלל שמחה והודאה בפה, נזכה באמת לעבדו ית"ש בפה טהור וקדוש, אכ"ר.

בה"י דברות מלוה מלכה ויצא תשס"ד קודש יא

כמה פעמים לביקור בבית ידידו משכבר הימים, הרב גמליאל צדוק ז"ל, מגדולי עולי תימן, שהיה אדם נכבד מאד בגלות תימן, והיה בידו מירושת אבותיו את כתב ידו של רבינו הנשר הגדול הרמב"ם, שכידוע שלח ספרו בכמה העתקים לבני תימן, והחזיקו בספרו ובהלכותיו עד הקצה האחרון כנודע, ותכריך אחד מאותם כתבים נתגלגל בירושה להרב גמליאל צדוק, והיו בו קצת הלכות שכירות ועוד כמה מפרקי הרמב"ם, ופעם אחת באחד הביקורים, אחר הפצרות ובקשות רבות, התרצה להראות לנו את כתב היד, וזכיתי לראות בכתב ידו הקדוש של הרמב"ם את תחילת הלכות שכירות, וראיתי שם ענין מיוחד, שהרמב"ם הקדוש כתב בכתב ידו בראש ההלכות את התיבות 'הלכות שכירות'. ותחת תיבות הללו רשם בכתב ידו קו אחד מעוטר בגוון אדום, לייפות את מלאכת הקודש, ורגש לבי והמה עליו, להבין ולהשכיל שקו מעוטר זה, הוא בכתב ידו של הרמב"ם, ובידו הקדושה רשם קו זה, ליפות את הספר, והוא עצמו שטיקעל רמב"ם שיש ללמוד הימנו רבות.

וע"פ דברי הרמב"ם אפשר ליישב את התימה בדברי המדרש, שמתוך שהיה יעקב אבינו חרד עד מאד לגורל הצאן, למלאות כל דיני השמירה המוטלים על רועה צאן, נזהר מאד שלא לעסוק בעת רעיית הצאן בעסק התוה"ק, לפי שידע והכיר בעצמו, שמתוך ריתחא דאורייתא ועומק ליבון הלכתא, ימשך לתוך שמועתו, ולא יהא לבו על הצאן, וכדמצינו שאמרו בגמרא (כתובות סב): 'רב רחומי הוה שכיח קמיה דרבא במחוזא, הוה רגיל דהוה אתי לביתיה כל מעלי יומא דכיפורי, יומא חד משכתייה שמעתא' וכו'. שהיה שקוע בלימודו עד שלא שת לבו שהגיע זמן לעמוד מלימודו, וסופו שנענש על כך באופן נורא כידוע. ועוד מצינו (עירובין מג:) 'נחמיה בריה דרב חנילאי משכתייה שמעתא ונפק חוץ לתחום'. ומצינו שאמרו בזה נפקא מינה הלכה למעשה, כהא

המעלות שבספר תהלים היה אומר, הדא הוא דכתיב (תהלים קכד, א) לולי ה' שהיה לנו יאמר נא ישראל, ישראל סבא, ר' שמואל בר נחמן אמר כל ספר תהלים היה אומר' וכו'.

והנה יש לתמוה הלוא יעקב אבינו מימיו היה יושב אהלים, אהלי שם ועבר ואברהם אבינו ע"ה ויצחק אבינו ע"ה, ומעולם לא פסקה ישיבה מאבותינו, ולמה כל אותן עשרים שנים יקרות מפו, לא היה אומר אלא ספר תהלים, ולמה באמת לא עמל ועסק בתוה"ק בחיות והתלהבות, כדרכו מאז מעולם, והתוה"ק ארוכה מני ארץ ורחבה מני ים, והיאך נטל את הזמן היקר הלזה, ואמר בו תהילים.

ושמא יש לומר בזה, שיעקב אבינו ע"ה, מתוך שהיה זהיר עד מאד במלאכתו, לעשות מלאכת שמירת הצאן בנאמנות ומסירות עד אין קץ, אע"פ שלבן הארמי התל בו והחליף את משכורתו עשרת מונים, מאה פעמים ככה, מכל מקום לגודל מעלת נאמנותו נזהר מאד בכל דיני השמירה המעולה ביותר, וכידוע לשון הזהב של רבינו הרמב"ם, בסוף הלכות שכירות (פי"ג ה"ו) 'כדרך שמוזהר בעה"ב שלא יגזול שכר עני ולא יעכבנו, כך העני מוזהר שלא יגזול מלאכת בעה"ב ויבטל מעט בכאן ומעט בכאן ומוציא כל היום במרמה, אלא חייב לדקדק על עצמו בזמן שהרי הקפידו על ברכה רביעית של ברכת המזון שלא יברך אותה, וכן חייב לעבוד בכל כחו שהרי יעקב הצדיק אמר כי בכל כחי עבדתי את אביכן (בראשית לא, ו), לפיכך נטל שכר זאת אף בעולם הזה שנאמר (שם ל, ל) ויפרוץ האיש מאד מאד'.

ומילתא אלבושיהו יקירא, להזכיר בכאן זכות אבות שהיתה לי, שאבי מורי שליט"א, נטלני עמו

בה"י דברות מלוה מלכה ויצא תשס"ד קודש יב

ומפורסם, ובוודאי שזו הדרך וכך היא המידה ואופן ההנהגה בדורנו אנו, אבל מכל מקום ראוי לכל יושבי האהל, ללמוד מבחינת יגיעי הכפיים, אשר אין מתבטלים לרגע כמימרא ממלאכתם, לפי שיודעים ומכירים בערך כל רגע, שכל רגע הוא זמן הנוטל שכר, ופרוטה לפרוטה מצטרפת לחשבון גדול, ובענין זה יש לעורר על הרפיון שמתפשט בהיכלי התורה, ואין לך בן הורין אלא מי שעוסק בתורה, ועמלי התורה מורים היתר לעצמם לבטל איזה רגעים מתורתם לדברים בטלים ומבוטלים, ועכ"פ יהיה זמנם כזמן פועל ושכיר, אשר זמנו קצוב ומדוד, ויזהרו מאד בכל דיני השמירה והשכירות, שלא לבטל רגע אחד, לעשות מלאכתם נאמנה, מלאכת שמים עבודה מלאכת הקודש, ובזה נזכה להתמיד בלימוד ושקידת עסק התורה"ק בחיות והתלהבות, בשמחה ובטוב לבב, אכ"ר.

דפסחים (ד.) 'האי צורבא מרבנן לא לפתח בעידניה באורתא דתליסר דנגהי ארבסר דלמא משכא ליה שמעתיה ואתי לאימנועי ממצוה'. ואשר על כן נזהר יעקב אבינו מאד בענין שמירת הצאן, יעקב הצדיק, שלא יגרר וימשך אחר שמועתו, וע"כ עסק באמירת תהילים, שאין צריך בה לעיון עמוק בכל חושי השכל, והיה יכול בהדי אמירת התהילים גם להשגיח על הצאן.

והלימוד בזה הנוגע לכל אחד ואחד מאתנו, הנה אכשר דרא, ובימינו אנו ב"ה אתרבי ספסלי בבתי מדרשי, ורבים עוסקים בתורה"ק בכל שעות היום, וכבר הורו גדולי ישראל בדורות האחרונים שימעטו מאד בעשיית מלאכה בפועל, ומוטב לישיב בכל היום בהיכלי התורה, וכנודע

‡ לעילוי נשמת ‡

ידידנו הרה"ח המפואר אוצר כל כלי חמדה,
אהוב למעלה ונחמד למטה,

אחד יחיד ומיוחד מבני החבורה וממעתיקי השמועה, המסור
בכל לב ונפש ליבדלחט"א כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א, ולכל ענין
שבקדושה

ה"ה האברך הרה"ח ר' שלמה ז"ל

בן יבדלחט"א הרה"ח ר' זאב דוד שליט"א

עידלמאן

נסתלק בשם טוב

ביום י"ד אדר פורים דפרזים תשע"ב

ת.נ.צ.ב.ה.

‡ לעילוי נשמת ‡

ידיד ה' וידיד נפש כל חי, איש מסירות הנפש, הולך תמים, ופועל צדק, דובר אמת
בלבבו, לא רגל על לשונו, לא עשה לרעהו רעה, וחרפה לא נשא על קרבו, נבזה
בעיניו נמאס, ואת יראי ה' יכבד, מקים עולה של תורה
מקושר בלו"נ לכ"ק מרן אדמו"ר זיע"א ולהבדלחט"א כ"ק מרן אדמו"ר שליט"א
הרה"ח ר' אברהם יהודה זצ"ל ב"ר פסח אליעזר ז"ל

קורדיש

נשיא המכון ומייסדו נלב"ע ח"י מנחם אב תש"ע

ת.נ.צ.ב.ה.

כל הזכויות שמורות

מכון 'המאור שבתורה' שע"י מוסדות טאלנא

ע"ש ר' פסח אליעזר ז"ל

ב"ר זלמן יהודה לייב ז"ל קורדיש

התהלך בתום וביושר תמך מכספו בתורה ובלומדיה

שיכתוב מקלטת, האחריות על העורכים בלבד,

הארות והערות, תרומות והנצחות ניתן לפנות

ת.ד. 50322 ירושלים טלפקס 025827541

מייל tolna10@gmail.com